

ДИСКУСІЙНА РУБРИКА/ DISCUSSION SECTION

УДК 304.327.8:326(430+470+571)

Учасники круглого столу:

АНДРУШКІВ Б.М.^{1*}, ГОЛОВКОВА Л.С.², КИРИЧ Н.Б.³, ПОГАЙДАК О.Б.⁴, ШЕРСТЮК Р.П.⁵, МЕЛЬНИК Л.М.⁶, КУЗЬ Т.І.⁷, ГАГАЛЮК О.І.^{8*}

1* д.е.н., професор каф. управління інноваційною діяльністю та сферою послуг, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, e-mail: andrushkiv.bohdan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4897-5539

2* д.е.н., проф., завідувач кафедри фінансів та економічної безпеки Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, e-mail: g.liudmila22@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5473-6644

3 д.е.н., професор, каф. менеджменту та адміністрування Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя; e-mail: nkuruch@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7728-9787.

4 д.е.н., с.н.с., науково-дослідна частина Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя; e-mail: pog.ola77@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4070-6863

5 д.е.н., доц., завідувач кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, e-mail: romsher85@gmail.com

6 д.е.н., доц. кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, e-mail: liliana.mel0512@gmail.com

7 к.е.н., асистент кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, e-mail: Tanyasam1981@gmail.com

8* аспірант кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, e-mail: gagaliuk.olya@gmail.com

ГУМАНІТАРНО - СУСПІЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПРОТИСТОЯННЯ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ, (ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ПОГЛЯД НА ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ МОВНИМИ ЗАСОБАМИ)

Статтю підготовлено за результатами засідання дискусійного клубу: «ГУМАНІТАРНІ ЗАСОБИ ПРОТИСТОЯННЯ АГРЕСИВНИМ НАМІРАМ РОСІЇ». (Організація попереджуючих заходів на основі використання гуманітарного інструментарію).

Мета. Стаття присвячена вивченню механізмів використання психологічних засобів і протистояння агресивним намірам Росії. **Методика.** У процесі досліджень використано загальнонаукові методи: порівняльний аналіз і логічне узагальнення. **Результати.** У статті запропоновано організацію попереджувальних заходів на основі використання гуманітарного інструментарію. Виявлено причини безвідповідального вторгнення агресора в суверенне суспільство та мотиви державної агресивності росіян. Визначено у цих процесах місце і роль мовного контенту. Росіяни, у результаті використання фейкового інформування населення, створюють передумови до, нібито, протестних настроїв людей та нагло ідуть «визволяти російськомовних», здійснюють анексію української території і т.д. Названо недосконалості ідеології, що там панує... **Наукова новизна** полягає у висвітленні окремих розбіжностей у поглядах на російську монолітність. Окремі зарубіжні (здебільшого російські) політологи стверджують, що там народ масово підтримує свого правителя – президента, в силу численних соціальних і політичних, інформаційних чинників. Це відбувається, навіть, при тому, що він та його оточення безоглядно не лише «фейкують», а й

безоглядно грабують народні ресурси і безсоромно вивозять награване за кордон, нагло лякаючи ним (закордоном) пограбованих... і вони вірять йому... бо у росіян нібито така ментальність. Хто не вірить, йому «пришивають ярлик» запродаця і так триває століттями. Вони, у принципі, патріоти і, навіть, у «ярмі вірності вождеві» завжди почуваються «щасливішими», ніж всі європейці разом узяті... **Практична значимість** полягає у реалізації певних заходів державою для попередження широкомасштабної агресії росіян, активізації державотворчих процесів в Україні. Виявлено, що багато українців уподобляються росіянам. Колись, комуністичними ідеологами стверджувалося, що ми браття, і суспільство повірило цьому, і теж, як засвідчує громадська думка, громадяни отримали право... першими гинути за... своїх гнобителів. Встановлено, що хто сіє зневіру в душах українців, хто позбавляє їх надії та оптимізму і чому ми це комусь дозволяємо. Висвітлено погляди на ці проблеми людей, які неупереджено оцінюють агресію росіян в Україні.

Ключові слова: агресія; Росія; українська мова; управління; інформація, безсистемність; функція; безвідповідальність; зловживання

Постановка проблеми

В умовах загострення воєнних дій на Сході та посиленям загрози широкомасштабної війни з Росією, особливо актуальною є проблема виключення мовного контенту, як чинника визволення російськомовного населення з під гніту «націоналістів». Знаючи небайдужість українців до збереження рідної мови, відродження національних традицій, успішного соціально-економічного розвитку, в умовах посилення міжпартійної політичної боротьби, для підвищення рейтингу вашої політичної сили, активізації державотворчих процесів, варто було б ефективно використати агресивну російську ініціативу «захисти рускоязичних» в Україні проти... самого агресора. На посилення агресії під прикриттям захисту «русскоязичних» можна було б повселюдно організувати цілеспрямовану рекламу та біл-борди з текстами:

- «Дружно українською гукнімо: Хай захлинеється власною кров'ю той, хто підступами, насиллям і вбивствами хоче будувати свій «мір» на чужій території!»;
- «Розмовляєш російською – запрошуєш агресора, окупанта в Україну!»;
- «Україна - центр Європи, ми відповідальні за розвиток Європейського світу!» та ін..

Здається, у нас є вже практика у таких заходах, і її, неодноразово, демонстрували наші футбольні фанати. Однак про все по черзі.

Власне ці та інші обставини обумовлюють актуальність та своєчасність обговорюваної на круглому столі тематики.

Аналізування передумов використання гуманітарного інструментарію посилення антитерористичної боротьби

Як відомо, під час 1-ї світової війни гітлерівці окупувавши Данію у приказковому порядку звернулись до євреїв одягнути характерні антисемітські жовті наруківні пов'язки, а данцям видати тих євреїв, хто переховувався. На наступний день, без змови, всі данці вийшли на вулиці з жовтими пов'язками. Гітлерівці зрозуміли, — ніхто євреїв не видасть... Таким чином євреї Данії були врятовані. Дослідник голокосту Рауль Хильберг визначає число загиблих євреїв під час війни в 5,1 млн. людей... Власне ініціатива данців допомогла тому, що під час другої світової війни в Данії загинуло лише... 60 євреїв.

Опір нацистам у цій справі також продемонстрували болгарари. Коли німці зажадали видати їм болгарських євреїв піднялася вся громадськість і політики. Демократи, комуністи, громадські діячі, члени парламенту, священники православної церкви на чолі з патріархом встали на захист євреїв-громадян Болгарії. Цар Борис III неодноразово саботував відповідні вказівки Німеччини. В результаті вдалося врятувати близько 50 000 чоловік. [1, 14].

Вульгарним є метод співставлення кількості врятованих і розстріляних. Так само, як і порівнювати тих, хто мовчки не стріляв у євреїв, з тими, хто рятував їх, і таким чином ризикував самим бути розстріляним. За час 350-ти річної російської «опіки» у світі розчинився не один десяток млн. людей. На початок минулого століття

українців було 87 млн... На даний час населення України з «російськомовними» складає 42 млн.

Таким чином, як показує досвід, вивчення умов, шляхів, механізмів та інструментарію (у т.ч. гуманітарного) в агресивних намірах окупанта може дати позитивні результати на рівні з економічними санкціями, дипломатичними засобами, та фізичними методами опору агресії. Необхідно сказати, що психологічні чинники в умовах агресивних дій мають неоднозначний вплив на результати агресії, тим більше коли вона здійснюється підступно з благовидними намірами.

Формулювання цілей статті

Метою даної статті є визначення, на основі порівняльного аналізу і логічного узагальнення, важливих шляхів та створення певних заходів для протистояння і попередження широкомасштабної агресії росіян.

Виклад основного матеріалу дослідження

Треба відзначити, що багато наших співвітчизників, під час окупації, під страхом знищення або заслання до концтабору теж переховували євреїв у своїх домівках. Єврейська організація Яд Вашем визнала героями 1755 українців з числа тих, хто, ризикуючи життям, рятував євреїв. Число родин що переховували євреїв, є значно більшим. На жаль, в силу цих обставин, що ніхто їх не обліковував та не зберіглося прізвищ врятованих через те сьогодні назвати точну цифру не вдається [8, 10, 13, 15, 16].

На позначення людей, які рятували євреїв під час Голокосту в Україні, вживаються такі терміни, як «Праведник народів світу» (або «Праведник світу» – що є довільним скороченням офіційного звання), «Праведник України» та «Праведник Бабиного Яру» [1-13].

Меморіальний комплекс історії Голокосту «Яд Вашем» (Єрусалим) використовує термін «Праведник народів світу», це – почесне звання, що присвоюється від імені Ізраїлю відповідно до Закону про увічнення пам'яті мучеників і героїв (1953) представникам різних національностей та віросповідань. Справу про присудження звання Праведника розглядає спеціальна

громадська Комісія, яку очолює суддя Верховного суду Ізраїлю. Відповідно до визначених критеріїв, громадська Комісія присвоїла це звання вихідцям із теренів, що нині входять до складу 44 країн світу. Україна займає четверте місце у світі за кількістю Праведників народів світу, які рятували євреїв на своїй території (після Польщі, Голландії та Франції). На 1 січня 2018 р. серед 26 973 Праведників народів світу були наявні дані про 2619 рятівників євреїв з України [5].

В Україні 1989 р. за ініціативою Всеукраїнської єврейської ради та Фонду «Пам'ять жертв фашизму в Україні» було запроваджено звання «Праведник України». Це звання присуджувалися тим людям, щодо яких були відомості про рятування ними євреїв від нацистського геноциду в Україні, проте, якщо цих даних було недостатньо для комісії «Яд Вашем». За даними Всеукраїнської єврейської ради, «...Більше 3000 громадян України отримали звання Праведник України [4, 5], з них 1625 Праведники народів Світу. Створена картотека і фототека розстріляних і врятованих євреїв, а також їх рятівників. Документи праведників України направляються до інституту Яд-Вашем (Єрусалим) для присвоєння їм звання Праведник народів світу». Головним натхненником запровадження звання «Праведник України» був відомий громадський діяч, президент Єврейської ради України, голова фондів «Пам'ять Бабиного Яру» і «Пам'ять жертв фашизму в Україні» Ілля Левітас (1931–2014). Він же ініціював запровадження у квітні 1989 р. звання «Праведник Бабиного Яру». Відповідальний секретар Громадського комітету для вшанування пам'яті жертв Бабиного Яру Віталій Нахманович зазначає, що «оскільки критерії надання звання «Праведник Бабиного Яру» не були визначені, а надавалося воно, фактично, одноосібним рішенням Іллі Левітаса, багато з науковців та громадських діячів навіть в Україні не визнають цього звання і заперечують проти правомірності офіційного увічнення їхніх імен» [3].

Системні дослідження феномену рятування євреїв українцями під час Голокосту почалися лише після 1991 р., коли живих свідків та самих врятованих було значно менше, ніж у повоєнні роки [8].

Висновки

Порятунок української мови у державних рамках є не лише Праведною справою, а і збереженням надзвичайно важливого атрибуту державності, більше того, інструментом захисту від агресора. Кремлівська ненаситна «аскарида» грозить лізти туди, де розмовляють російською. Тим часом, вчинок данців, болгар та ін., і досвід збереження пам'яті знищення євреїв, нав'яз цю ідею звернутись Президенту України, Голові Верховної ради та Прем'єр Міністру України до росіян, євреїв, поляків, татар ін. в Україні (а особливо мало свідомих українців яким нібито «какая різниця на якому мові, лиш би человек хорошим бил», а ворогу є підстава до посилення агресії під прикриттям захисту рускоязичних). Отож, справді серед населення витає думка: гукнімо дружно українською: хай захлинеється власною кров'ю той, хто насилля і вбивствами хоче будувати свій «мір» на чужій території», «Розмовляєш російською – запрошуєш агресора, окупанта в Україну!»; «Україна - центр Європи, ми відповідальні за розвиток Європейського світу!». Це буде не лише свідченням агресивності росіян, а і цивілізованості українців, актом порятунку не лише української мови, а і українського народу. Необхідно сказати не дивлячись на деякі кволі кроки держави у цьому напрямку, в Україні є цілеспрямоване засилля русизму в Інтернеті, ЗМІ, державних органах влади, у сфері послуг і навіть в освіті. Про це не один раз писав в наукових фахових виданнях та періодиці.

На нашу думку для попередження широкомасштабної агресії росіян, активізації державотворчих процесів в Україні, настав час реалізації власне державою в цьому напрямі певних заходів серед яких:

- невідкладно оголосити місячник тотального використання української мови, щоб російський агресор відмовився від свого оскаженілого наміру визволити в Україні спантелечених російськомовних від «кровожерливих» націоналістів. Сам президент В. Зеленський показав у цьому відношенні чудовий приклад, старається розмовляти українською хоч його колишне і сьогоднішнє оточення продовжує «какати» та «бекати» на заялжених формулах: «какая різниця»;

- доручити Мінкульту України розробити заходи про посилення захисту українців та української мови у Росії - тюрмі народів, посилення роз'яснень наслідків русифікації і т.д. Ідеологічним управлінським структурам на кінець розробити та озвучити державну ідеологічну доктрину;

- створити громадську Раду з порятунку унікальної української мови використання якої в умовах незалежності ганебно занепадає та за прикладом євреїв запровадити почесні звання типу: «Провідник української мови», «Трибун - Поширювач рідної мови» ін.;

- запровадити штрафи та податки на використання іноземної мови у рекламі;

- посилити відповідальність за образу української (за плосколобими висловлюваннями російських шовіністів: собачої мови) включаючи депортацію в російську пропасть;

- категорично заборонити виступи в ЗМІ іноземною без платного перекладача на Всеукраїнських виробничих нарадах, засіданнях ВРУ, науково-практичних конференціях, семінарах при захистах дисертацій ін.;

- вимагати від Мінкульту посилення контролю за дотриманням нормативних та законодавчих актів у цій сфері суспільного життя, реалізації культмасових заходів;

- створювати пільги, надавати сприяння у видавничій та художній самодіяльності.

Не створюймо підстав для того, щоб московські загарбники під приводом захисту рускоязичних здійснювали свої агресивні наміри. Після скритої русифікації території, використання для цього мало свідомих громадян, 5-ї колони їх визвольні ініціативи залишають після себе тільки, голод, злидні, смерть, руйнації і смердючий чад, як це має місце в Абхазії, Криму, ін.

Не лінуймо розмовляти співучою, рідною українською. Ми з нею нація, держава, народ, який заслуговує на повагу та незалежну діяльність. Не даймо приводу для агресії. Так як громадськість Болгарії та Данське суспільство засвітили своє відношення до знищення євреїв чим і врятували їх, так і ми звернімо до росіян України, євреїв, білорусів ін. захистимо від насильства українців, якою б мовою вони не розмовляли.

Вважаємо що на даний час можна було б підготувати відповідне звернення Тернопільської обласної ради до Керівництва Держави і навіть до

суспільства. Це може дати кращий ефект чим економічні санкції, дипломатичні заходи та фізичний захист.

B. M. ANDRUSHKIV^{1*}, L. S. GOLOVKOVA², N. B. KYRYCH³, O. B. POHAJDAK⁴, R.P. SHERSTIUK⁵, L. M. MELNYK⁶, T. I. KUZ⁷, O. I. NAHALIUK^{8*}

1* Doctor of Economics, Professor, Department of management of innovation and services, Ternopil National Technical University named after Ivan Pulyuy, st. Rus'ka, 56, Ternopil, 46001, Ukraine, e-mail: andrushkiv.bohdan@gmail.com

2 Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance and Economic Security, Dnipro National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan, Street Lazaryan, 2, 49010, Dnipro, Ukraine, e-mail: g.liudmila22@gmail.com

3 Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Management and Administration, Ivan Pulyuy Ternopil National Technical University, vul. Ruska, 56, Ternopil, 46001, Ukraine, e-mail: nkuruch@gmail.com

4 Doctor of Economics, Senior Research Fellow, Senior Research Fellow, Ivan Pulyuy Ternopil National Technical University, vul. Ruska, 56, Ternopil, 46001, Ukraine, e-mail: pog.ola77@gmail.com

5 Doctor of Economics, Associate Professor, Head of the Department of management of innovation and services, Ternopil National Technical University named after Ivan Pulyuy, st. Rus'ka, 56, Ternopil, 46001, Ukraine, e-mail: romsher85@gmail.com

6 Doctor of Economics, Associate Professor, Department of Innovation Management and Services, Ternopil National Technical University named after Ivan Pulyuy, st. Ruska, 56, Ternopil, 46001, Ukraine, e-mail: liliana.mel0512@gmail.com

7 Candidate of Economic Science, Assistant, Department of Innovation Management and Services, Ternopil National Technical University named after Ivan Pulyuy, st. Ruska, 56, Ternopil, 46001, Ukraine, e-mail: Tanyasam1981@gmail.com

8* Graduate student, Department of Innovation Management and Services, Ternopil National Technical University named after Ivan Pulyuy, st. Ruska, 56, Ternopil, 46001, Ukraine, e-mail: gagaliuk.olya@gmail.com

HUMANITARIAN AND SOCIAL TOOLS OF RESISTANCE TO RUSSIAN AGGRESSION, (PUBLICIST VIEW ON SOLVING THE PROBLEM OF RUSSIAN AGGRESSION BY LANGUAGE MEANS)

Goal. The article is devoted to the study of the mechanisms of the use of psychological means and opposition to Russia's aggressive intentions. **Method.** In the process of research general scientific methods were used: comparative analysis and logical generalization. **Results.** The article proposes the organization of preventive measures based on the use of humanitarian tools. The reasons for the irresponsible invasion of the aggressor into the sovereign society and the motives of the state aggression of the Russians are revealed. The place and role of language content in these processes are determined. The Russians, as a result of the use of fake informing the population, create preconditions for the alleged protest mood of the people and brazenly go to "liberate Russian-speakers", carry out the annexation of Ukrainian territory, etc. The imperfections of the ideology that prevails there are named. **The scientific novelty** lies in the elucidation of certain differences in views on the Russian monolith. Some foreign (mostly Russian) political scientists claim that the people there massively support their ruler - the president, due to numerous social and political, informational factors. This happens even though he and his entourage recklessly not only "fake" but also ruthlessly plunder people's resources and shamelessly take the loot abroad, brazenly intimidating them (abroad) robbed and they believe him because the Russians allegedly such a mentality. Who does not believe, he "sewn a label" traitor and so it goes on for centuries. They are, in principle, patriots and, even in the "yoke of allegiance to the leader", always feel "happier" than all Europeans combined. **The practical significance** lies in the implementation of certain measures by the state to prevent large-scale Russian aggression, intensification of state-building processes in Ukraine. It was found that many Ukrainians resemble Russians. Communist ideologues once claimed that we were brothers and society believed in this, and also, according to public opinion, citizens were the first to die for their oppressors. It has been established that who sows despair in the souls of Ukrainians, who deprives them of hope and optimism, and why we allow someone to do so. The views on these problems of people who impartially assess the aggression of Russians in Ukraine are highlighted.

Keywords: aggression; Russia; Ukrainian language; information; management; unsystematic; function; irresponsibility; abuse

REFERENCES

1. Den peremohy uviishov v yevreiskiy kalendar. Yevreiska hromada u roky Druhoi svitovoi viiny. Do 70-richchia peremohy. [Victory Day entered the Jewish calendar. The Jewish community during the Second World War. To the 70th anniversary of the victory.] URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/2150>
2. Pravednyky narodov myra. Yad Vashem. [The righteous of the peoples of the world. Yad Vashem.] URL : <https://www.yadvashem.org/ru/righteous/about-the-righteous.html>
3. Stvorena i prodovzhuie stvoriuvatysia kartoteka liudei, rozstrilianykh u riznykh mistsiakh Ukrainy v roky fashystskoi okupatsii. Vseukrainska yevreiska rada. [A card index of people shot in different parts of Ukraine during the Nazi occupation has been created and continues to be created. All-Ukrainian Jewish Council.] URL : <http://jadvis.org.ua/component/k2/item/405>
4. Nakhmanovych V. (2016) Babyn Yar: mistse pamiaty u poshukakh maibutnoho. Babyn Yar: istoriia i pamiat [Babyn Yar: a place of memory in search of the future. Babyn Yar: history and memory] / za red. V. Hrynevycha ta P.-R. Magochiia. Kyiv: Dukh i Litera. 327 p.
5. Shchupak I. (2016) Ukrainski riativnyky yevreiv pid chas Holokostu. Pravednyky narodiv svitu: Dovidnyk. [Ukrainian rescuers of Jews during the Holocaust. The righteous peoples of the world. Directory.] Dnipro: Ukrainyskyi instytut vyvchennia Holokostu «Tkuma». pp. 9-11.
6. Snaider T. (2011) Kryvavi zemli: Yevropa pomizh Hitlerom ta Stalinym. [Bloody Lands: Europe between Hitler and Stalin.] Kyiv: Hrani-T.
7. Kovba Zh. (2009) Shchodennyk Lvivskoho hetto: Spohady rabyna Davyda Kakhane [Diary of the Lviv Ghetto: Memoirs of Rabbi David Kahane.] Kyiv: Dukh i Litera. 200 p.
8. Koval M. V. (1992) Natsytskyi henotsyd shchodo yevreiv ta ukrainske naseleння (1941—1944 rr.) [Nazi genocide against Jews and the Ukrainian population (1941-1944)] Ukrainyskyi istorychnyi zhurnal. No 2. 27 p.
9. Kovba Zh. (2007) Vplyv mytropolity Sheptytskoho na virnykh u chasy Holokostu Problemy istorii Holokostu. [The Influence of Metropolitan Sheptytsky on Holocaust Believers Problems of Holocaust History]. Vyp. 4. pp. 127-151.
10. Kovba Zh. M. (2009) Liudianist u bezodni pekla: Povedinka mistsevoho naseleння Skhidnoi Halychyny v roky «ostatochnoho rozviazannia yevreiskoho pytannia». [Humanity in the Abyss of Hell: Behavior of the Local Population of Eastern Galicia in the Years of the "Final Solution of the Jewish Question"] Kyiv: Dukh i Litera.
11. Redlykh Sh. (2007) Moralnye pryntsypy v povsvednevnoi deistvytel'nosti: Mytropolyt Andrei Sheptytskyi y evrey v peryod Kholokosta y Vtoroi myrovoy voiny. Yehupets. [Moral Principles in Everyday Reality: Metropolitan Andrey Sheptytsky and Jews during the Holocaust and World War II]. No 16. pp. 195-222.
12. Oholoshennia heneral-hubernatora Franka (Varshava, 15 zhovtnia 1941 roku) ta shtadhauptmana Helera (Lviv, 10 bereznia 1942 roku). Arkhiv Ukrainskoho instytutu vyvchennia Holokostu «Tkuma» i muzeiu «Pamiat yevreiskoho narodu ta Holokost v Ukraini» [Announcement of Governor-General Franko (Warsaw, October 15, 1941) and Stadthauptmann Geller (Lviv, March 10, 1942). Archive of the Ukrainian Institute for Holocaust Studies "Tkuma" and the museum "Memory of the Jewish People and the Holocaust in Ukraine".].
13. Hrytsak Ya. (2017) Yak ukraintsi perekhovuvaly yevreiv. [How Ukrainians hid Jews.] Obozrevatel. 21 kvitnia. URL: <https://www.obozrevatel.com/society/15436-yak-ukraintsi-perehovuvali-evreiv.htm>
14. Altman Y. A. (2002) Kholokost y evreiskoe Soprotivleniye na okkupyrovannoi terrytorii SSSR. [Holocaust and Jewish Resistance in the occupied territory of the USSR.] Moskva: Fond «Kholokost».
15. Berkhof K. (2011) Zhnyva rozpachu: Zhyttia i smert v Ukraini pid natsytskoiu vladoiu. [Harvest of despair: Life and death in Ukraine under Nazi rule.] Kyiv: Krytyka. 95 p.
16. Altman Y. A. (2011) Kholokost na terrytorii SSSR [Holocaust on the territory of the USSR.] : Энциклопедия. Moskva: ROSSPЭN. pp. 1065-1066.

P.S. (Редакція просить вибачення за окремі ненаукові висловлювання учасників круглого столу, які подано мовою оригіналу).

Стаття надійшла до редакції: 14.06.2021
Received: 2021.06.14